

Pehmeä lasku uskontotieteen murroksiin

Essi Mäkelä
Helsingin yliopisto

Teemu Taira 2015. *Pehmeitä kumouksia. Uskonto, media, nykyaika*. Turku, Eetos, 271s.

Pehmeitä kumouksia on johdantonsa mukaisesti katsaus uskontotieteen kehitykseen viimeisen 20 vuoden aikana. Taira julkaisee 40-vuotisjuhlansa kunniaksi aiemmin julkaistuista, mutta päivitetystä artikkelista kokoelman, jossa hän vetää yhteen kulttuurintutkimuksen ja uskontotieteen lankoja 1990-luvulta 2010-luvulle. Näkökulma on mediantutkimuksessa ja diskursiivisessa uskonnontutkimuksessa. Pehmeät kumoukset viittaavat lähinnä muutoksiin tutkimusperinteissä, -kohteissa ja -näkökulmissa, joita ei aivan voida pitää paradigman muutoksina vaan fokuksen siirtymisinä näkökulmasta toiseen. Käsite ”pehmeitä kumouksia” on lainattu Félix Guattarin *Soft subversions* -termistä, mutta Taira on laajentanut sen merkitystä omaan käyttöönsä. Hän antaa kuusi esimerkkiä siitä, miten ajatus pehmeistä kumouksista kuvaa käsillä olevaa teosta. Käsittelen teosta niiden kautta, joten lainaan esimerkkejä suoraan:

1. se kehittää uskontotieteelle uusia tieteidenvälisiä muodostelmia hylkäämättä vanhaa;
2. se laajentaa perinteisiä ja tyypillisiä aineistoja ja tutkimuskohteita tuomalla vaihtoehtoja osaksi nykypäivän uskontotiedettä;
3. se hahmottelee kontekstisidonnaista teoretisointia perinteisten universaaliteorioiden rinnalle;
4. se korostaa kriittisen uskontotieteen tärkeyttä ymmärtävän ja selittävän tiedonintressin täydentäjänä ja pohtii, mitä ”kriittisyys” voisi tarkoittaa ja olla käytännössä;

5. se ehdottaa, että yhteiskunnalliset muutokset ja sen myötä kiinnostus ajankohtaisiin aiheisiin muokkaavat uskontotieteen perinnettä ja kysymyksenasetteluja;
6. se esittää, että medially on entistä merkittävämpi rooli uskontotieteessä siten, että se ei ole pelkästään vaihtoehtoinen tutkimuksellisen erikoistumisen kohde, vaan olennainen osa minkä tahansa uskonnon toimintaympäristöä. (s.11–12).

Ensimmäiset neljä lukua keskittyvät yleisemmin uskonnontutkimukseen. Uskontotieteen rajat, uskonnontutkijan roolit, maallistumisparadigman murros ja uskonnontutkimus nykykulttuurissa avaavat käytyjä keskusteluita uskontotieteen parissa uskonnontutkimuksen paikasta ihmistieteissä. Uskontoa tutkittaessa on usein tehtävä selväksi, mistä puhutaan, kuka puhuu, miten puhuu ja mitä lähteitä käytetään. Perinteisesti uskonnontutkijat ovat asemoineet tutkimuksensa maantieteellisesti ja uskontoperinteiden perusteella, mutta nyttemmin Tairan näkökulmasta tieteidenvälisyys ja uskonnon kategorian asiantuntijuuden painotus aineistorajojen yli on vähintäänkin hedelmällinen lisä perinteisten tutkijan roolien rinnalla. Taira kyseenalaistaa universaalien uskontoteorioiden käytännöllisyyden kontekstisidonnaisella teoretisoinnilla, jolloin tutkimus keskittyy tietyn ilmiön (esimerkiksi ”uskonnon”) ilmenemiseen tietyinä aikakautena. Näkökulma ei sinänsä ole uusi ja Taira nostaakin Foucault’n esiin vastaavanlaisen ajattelun edustajana.

Mitä Tairan esimerkkeihin tulee, on vasta kymmenen vuotta uskontotieteen parissa toimineelle mielenkiintoista pohtia, millä tavalla teos ”kehittelee uskontotieteelle uusia tieteidenvälisiä muodostelmia hylkäämättä vanhaa”. Ainakin osa Tairan näkökulmasta ”uusista” muodostelmista on minulle ”aina ollut olemassa”, kun ottaa huomioon artikkeleiden alkuperäisen kirjoitusajankohdan sijoittuvan vuosille 2004–2014 ja ajatusten jossain määrin jo aiempaan kauteen. Olen siis kasvanut uskontotieteen pariin Tairan esittelemien ajatusten keskellä. Tietysti voin verrata vanhempaan tutkimukseen ja kuvitella vanhemman polven tutkijan näkökulmia, mutta kaiken kaikkiaan kyse on minunkaltaiseni nuoren tutkijan silmissä hyvinkin pehmeistä kumouksista, jotka Taira vain kirjoittaa hyvin auki. Kyse ei kuitenkaan ole silkasta esittelystä, sillä erityisesti toisen puoliskon artikkelit kehrittelevät ajatuksia, joita Taira esittelee alkupuolella. Teos siis etenee mukavan johdonmukaisesti yleisestä yksityiseen.

Toisen puoliskon artikkelit ovat siis valikoituja esimerkkejä uskontotieteellisestä analyysistä oppikirjoissa, lehtikirjoitusaineistosta sekä mediakeskustelussa. Tämä vastannee parhaiten Tairan esimerkkeihin viisi ja kuusi: miten ja minkälaisia yhteiskunnallisia ajankohtaisia aiheita uskontotiede voi tutkia sortumatta esimerkiksi haastatteluaineiston muuttumiseen tutkijan ja tutkittavan välisessä kanssakäymisessä. Artikkeleissaan Taira kirjoittaa suomalais-luterilaisesta identiteetistä ja islamin julkisuuskuvasta lehtikirjoittelun perusteella. Artikkelien aineistot ovat osin vanhahkoja ja viime vuosituhannelta, mutta Taira antaa viitteitä myös nykypäivän suuntauksista. Viimeisissä artikkeleissa käsitellään faniuden ja uskonnon suhdetta sekä uskonnon näkyvyyttä ja näkymättömyyttä jalkapallokeskustelussa. Populaarikulttuurin merkitys on lisääntynyt tutkimuskohteissa ja uskonnollisuuden tulkintaa on viety myös alueille, joilla pe-

rinteisesti uskonnollisuutta ei ole yksiselitteisesti nähty. Tairan näkökulma on, ettei ilmiön tarvitse olla eksplisiittisesti uskonnollista tai uskontoa, jotta sitä voidaan tutkia uskontotieteen näkökulmista. Toisaalta jalkapalloartikkeli osoittaa sen, että julkisessa keskustelussa käytetään laajalti uskonnollista retoriikkaa myös näennäisen sekulaareista aiheista: välillä uskonnollisuutta jopa peitellään, mikä puolestaan on omiaan tukemaan uskontotieteen tutkimuskentän laajentamista, jotta niin sanottua notkeaa uskonnollisuutta (Taira 2006) olisi mahdollista karvoittaa muutenkin kuin sekularisaatioteorioiden ja ”desekularisaatioteorioiden” ristiriitaisista näkökulmasta.

Tairan kokoelma on raikas yhteenveto retorisen ja diskursiivisen uskonnontutkimuksen kentästä viime vuosikymmeniltä. Raikkaan yhteenvedosta tehnee erityisesti sen suomalaisuus: Taira vetää yhteen usean ulkomaalaisen tutkijan tutkimuksia ja vertaa toisiinsa esimerkiksi uskontotieteen johdantokurssin kirjallisuussisältöjä, mikä luo omaa suomalaista näkökulmaa tutkimuskenttään laajemmassa kontekstissa. Uskontotiede on omanlaisensa oppiaine ja näkökulma kulloisestakin yhteydestään riippuen, ja Taira käsittelee myös suomalaisen tutkimuskentän eri yliopistoissa havainnollistuvia piirteitä, mikä lisää oman osansa uskontotieteen kentän uskottavaan diskursiiviseen havainnointiin. Teoksen viesti on, että niin aineisto kuin tutkimuksen on kontekstisidonnaista, mikä korostuu teoksen ollessa ikään kuin Tairan syntymäpäivälahja itselleen – ja miksei myös suomalaiselle uskontotieteelle.

Koska teos koostuu aiemmin julkaistuista artikkeleista, sen tuorein anti on ymmärrettävästi johdannossa, missä Taira esittelee alan kehitystä laajemmin. Kokoelma on tiivis paketti Tairan erityisalalta. Se ei kerro kaikkea uskontotieteestä, mutta toimii hyvänä johdantona uskonnon tutkimukseen kontekstisidonnaisena ilmiönä. Kyse ei ole vallankumouksellisesta uudesta paradigmasta, vaan sekä kertomus tapahtuneista pehmeistä kumouksista että kehoitus kehittää tutkimusta ympäröivän yhteiskunnan puitteissa monesta lähtökohdasta. Sinänsä *Pehmeitä kumouksia* on hyvin pehmeä opus. Se toteuttaa itselleen antamaansa tehtävää mallikkaasti ja on esimerkki kuvaamistaan pehmeistä kumouksista itsessään. Teos toimii hyvänä johdatuksena, ellei jopa pehmeänä laskuna uskontososiologiseen mediatutkimukseen viimeisiltä vuosikymmeniltä.

Kirjallisuus

Taira, Teemu

2006 *Notkea uskonto*. Eetos, Turku. Teos on ladattavissa ilmaiseksi Eetoksen nettisivuilta: <http://eetos.org/2012/10/02/eetos-2/>